

Protecția drepturilor fundamentale ale omului. Aspecte privind infractorul și victima infracțiunii

Conf. univ. dr. Florentina Olimpia Muțiu

Facultatea de Drept și Științe Administrative
Universitatea de Vest din Timișoara

Abstract: *The study aims to address some relevant issues concerning the rights of offenders and crime victims' rights in the context of theoretical and jurisprudential analysis of human rights and fundamental freedoms. In accordance with the international and European regulations on human rights are outlined in the plan of legislative criminal policy and judicial criminal policy the approaches to: the humanism of punishment; the prohibition of torture, inhuman and degrading treatment for offenders; the application of alternative sanctions to the prison for the offenders who perpetrated acts with low social risk; the defense of crime victims' rights, especially the right to a fair trial, the assistance and psychological counseling, repairing of damage and financial compensation granted by the state as provided by law; the procedural guarantees for offenders and victims of crime.*

Key-terms: *rights of offenders, crime victims' rights, human rights, criminal policy.*

În contextul preocupărilor pentru clarificarea aspectelor teoretice și jurisprudențiale legate de protecția drepturilor omului, în doctrină s-a consacrat expresia „drept pozitiv al drepturilor omului” care, așa după cum apreciază Frederic Sudre, desemnează un nivel de analiză pe care îl implică o abordare științifică a noțiunii de „drepturi ale omului”, alături de celelalte două nivele, și anume, filosofia și morala drepturilor omului, respectiv, ideologia politică a drepturilor omului: „dreptul pozitiv al drepturilor omului, cu toate mecanismele instituționale de garantare pe care le implică acesta, este, într-un fel, partea vizibilă a eisbergului numit *drepturile omului*, care n-ar putea exista fără straturile inferioare (baza filosofică, expresiile politice, dezbaterile diplomatice). Juristul intervine la nivelul acestui ultim aspect, fără a-și putea permite, totuși, să neglijeze fundamentele filosofice și morale ale drepturilor omului sau să facă abstracție de influența contextului ideologic și politic”¹.

Definirea expresiei „dreptul drepturilor omului” ca „ansamblu de reguli juridice internaționale care recunosc indivizilor, fără discriminare, drepturile și capacitățile ce asigură

¹ Frederic Sudre, *Drept european și internațional al drepturilor omului*, Editura Polirom, Iași, 2006, p.25.

libertatea și demnitatea ființei umane și beneficiază de garanții instituționale”² este reflectată atât de instrumente internaționale (Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată de Adunarea Generală a O.N.U. la 10.12. 1948; Pactul O.N.U. privind Drepturile Civile și Politice, 1966) cât și de instrumente regionale (Convenția Europeană a Drepturilor Omului, 1950; Convenția Interamericană a Drepturilor Omului, 1969; Carta Africană a Drepturilor Omului, 1961).

În literatura de specialitate³ s-a remarcat existența unei ambiguități a relației dreptului penal cu drepturile omului, care nu se reflectă numai în cazul sancțiunilor penale, ci și în cazul sancțiunilor administrative, măsurilor de poliție sau măsurilor de apărare socială care sunt supuse regulilor de procedură destinate să asigure respectarea drepturilor omului. „Dreptul drepturilor omului” nu vizează o categorie juridică determinată, ci definește limitele care nu trebuie să fie depășite de către state, atunci când fac uz de sancțiuni penale sau extrapenale, de măsuri de poliție sau de măsuri de apărare socială. Jurisprudența europeană a dat „dreptului drepturilor omului” o semnificație „autonomă”, detașată de categoriile dreptului intern de „drept civil” și de „drept penal”. Jurisprudența europeană a considerat că art. 6 ar putea să se aplice, cu titlu de „materie penală”, sancțiunilor extrapenale având totuși un caracter punitiv, cum ar fi sancțiunile administrative, sancțiunile disciplinare, militare sau penitenciare.

Așa după cum apreciază Mireille Delmas-Marty, aici putem vorbi despre emergența unei categorii juridice noi în raport cu dreptul penal și anume aceea de „materie penală”. Jurisprudența europeană a considerat indicat să dea expresiei „materie penală” (în conformitate cu art. 6 din Convenția Europeană a Dreptului Omului) o semnificație autonomă, deci să pună bazele unei noi categorii juridice. Convenția permite statelor alegerea și delimitarea diferitelor categorii de sancțiuni, stabilirea unei distincții între dreptul penal și dreptul disciplinar (sau administrativ) astfel încât să-i fixeze traiectoria.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului de la Strasbourg a extins calificarea de „materie penală” (în sensul art. 6 și 7 ale Convenției Europene a Drepturilor Omului) la categoriile de sancțiuni extrapenale, mai ales administrative, răspunzând anumitor criterii: calificarea infracțiunii după tehnica juridică internă; natura infracțiunii; severitatea sancțiunii. Odată stabilite aceste criterii, este necesară precizarea conținutului fiecărui criteriu, a posibilității lor de combinare și a pragului de la care pornind să fie reținută calificarea de „materie penală”, adică pragul de la care pornind sancțiunile extrapenale vor fi asimilate categoriei penale (în ceea ce privește garanțiile procesuale). Plecând de la premisa caracterului „autonom” al noțiunii de „materie penală”, s-a realizat o recompunere a câmpului penal a cărei complexitate este determinată de criterii, subcriterii, elemente de referință, pentru a determina pragul de la care pornind va fi reținută calificarea de „materie penală”.

Discursul legislativ de politică penală, departe de a fi unanim acceptat de către puterea judecătorească, în pluralitatea formelor sale de exprimare, este diferit perceput și receptat: a) Mireille Delmas – Marty⁴ examinează atât politica penală judiciară în materie de protecție a drepturilor omului cât și chestiunea punctuală a politicii penale judiciare în punerea în

² *Ibidem*, p.27.

³ Mireille Delmas- Marty, *Les grands systèmes de politique criminelle*, P.U.F., Paris, 1992.

⁴ *Ibidem*.

aplicare a pedepsei într-un demers de interes general, ajungând la concluzia că, în cazul politicii penale judiciare, trebuie avute în vedere protecția drepturilor fundamentale ale omului și punerea în aplicare a pedepsei într-un demers de interes general; b) Denis Salas⁵ consideră că legile sunt aceleași pentru toți – simple și clare – și fixează anumite pedepse, deschizând spațiul unei dezbateri individualizate asupra acuzării cu privire la o faptă calificată din punct de vedere legal; procesul penal, înfruntând alteritatea absolută a încălcării legilor, contribuie atât la judecarea și sancționarea unui individ cât și la reinstaurarea unei lumi a dreptului în care regulile vieții colective nu pot fi încălcate fără consecințe în plan juridic; situat la intersecția dreptului, a societății și a puterii, procesul penal dezvăluie mize majore, prin capacitatea sa de a mobiliza resursele unei societăți și prin modificările formei sale; reține atenția, în primul rând, capacitatea de a evidenția prin structura sa proprie ordinea socială, juridică și politică care-l înglobează.

Analiza politicii penale judiciare în materie de protecție a drepturilor omului are în vedere două aspecte importante: a) cunoașterea normelor internaționale sau de drept intern privind protecția drepturilor omului de către jurisdicțiile care trebuie să le aplice; b) stabilirea mecanismelor jurisdicționale adecvate, pornind de la premisa formulată în doctrină: „Nicio măsură de protecție internațională a drepturilor omului nu poate fi aplicată în mod serios dacă nu este însoțită de mecanisme jurisdicționale corespunzătoare”⁶.

În acest context, este concludentă observația potrivit căreia „mecanismele de apărare a drepturilor omului instituite în plan regional (european) îndeplinesc cel mai bine condiția menționată: Convenția Europeană a Drepturilor Omului oferă modelul cel mai perfecționat de garantare efectivă a drepturilor omului proclamate pe plan internațional (...) Un sistem de protecție a drepturilor omului nu este credibil decât dacă le oferă indivizilor garanții eficiente pentru apărarea drepturilor lor; drepturile și libertățile recunoscute sau proclamate, dar negarantate nu prezintă interes decât din punct de vedere teoretic”⁷. În consens cu această observație, în doctrină⁸ se subliniază ideea că această garanție colectivă (Convenția Europeană a Drepturilor Omului - garanție colectivă pe plan european a principiilor enunțate în Declarația Universală a Drepturilor Omului) nu se substituie garanției în plan național a drepturilor fundamentale ale omului, ci se adaugă acesteia. Într-un stat democratic, elaborarea unei politici penale coerente implică evaluarea sub aspect calitativ a incidenței prevederilor Convenției Europene a Drepturilor Omului asupra programelor legislative și judiciare de politică penală (și inevitabil în stabilirea „limitelor oricărui program legislativ sau judiciar de politică penală”).

Semnificativ este faptul că „în elaborarea și aplicarea normelor dreptului penal trebuie să se pornească de la interesele și drepturile fundamentale ale omului, de la necesitatea asigurării condițiilor de realizare a personalității fiecăruia, în conformitate cu principiul umanismului dreptului penal; potrivit acestui principiu, întreaga reglementare juridico-penală trebuie să asigure, pe de o parte, realizarea funcției preventive generale a legii penale, iar pe

⁵ Denis Salas, *Du procès pénal. Eléments pour une théorie interdisciplinaire du procès*, P.U.F., Paris, 1992.

⁶ Frederic Sudre, *op.cit.*, p.27.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Christine Lazerges, *La politique criminelle*, P.U. F., Paris, 1987, pp.83-86.

de altă parte prevenirea săvârșirii de noi fapte prevăzute de legea penală, ca rezultat al aplicării sancțiunilor de drept penal”⁹.

Așa după cum se apreciază în doctrină, „sistemul penal este o parte a unei entități mai largi, cunoscute sub denumirea de *sistemul justiției penale*, termen a cărui sferă include toate acele instituții care răspund oficial față de comiterea infracțiunilor: poliție, parchet, tribunal”¹⁰. Justificarea, general acceptată, pentru a avea un sistem de pedepse constă în a considera pedeapsa ca „făcând ceva pentru a reduce incidența criminalității și pentru a preveni atingerile aduse drepturilor și libertăților fundamentale ale celorlalți cetățeni”. Cel mai plauzibil mecanism prin care pedeapsa poate să îndeplinească acest obiectiv este intimidarea generală (*general deterrence*)¹¹. În ceea ce privește societatea, pedeapsa trebuie să asigure pe lângă efectul intimidant (care acționează sectorial) și elementul de siguranță (care trebuie să fie universal, în sensul că siguranța nu poate fi creată doar de pedeapsa prevăzută de lege, ci și de certitudinea aplicării acesteia în cazul săvârșirii unei infracțiuni); astfel că trebuie acordată atenție atât individualizării judiciare a pedepsei, cât și executării pedepsei¹².

În contextul curentului umanizării pedepselor s-a putut constata tendința de atenuare a severității pedepsei, de „blândețe a pedepsei”, după cum remarcă Michel Foucault: „sub blândețea crescândă a pedepselor, se poate repera o deplasare a punctului lor de aplicare; un domeniu de cunoaștere, niște tehnici și discursuri științifice iau astfel naștere, amestecându-se în practica puterii punitive. Dacă n-am da atenție decât evoluției regulilor de drept sau a procedurilor penale, am risca să privilegiem o schimbare în sensibilitatea colectivă, un progres al umanismului sau dezvoltarea științelor umane. Studiarea mecanismelor punitive nu trebuie axată numai pe efectele represive ale acestora, pe latura lor de sancțiune; aceste efecte trebuie înscrise în marea serie de efecte pozitive pe care mecanismele punitive le pot induce, chiar dacă acestea pot apărea marginale”¹³.

În literatura de specialitate s-a formulat opinia potrivit căreia „pedeapsa trebuie privită ca un concept unitar în cadrul dreptului pozitiv, pentru că dezvoltând doar una din laturile sale, anihilăm sau reducem importanța celorlalte”; din această perspectivă, s-au evidențiat patru categorii care au un interes specific, determinat, în existența și modul de exteriorizare ale pedepsei: statul, infractorul, victima și societatea¹⁴:

a) *Statul*, în planul politicii penale, urmărește realizarea cu mijloace adecvate a scopului pedepsei de menținere a păcii sociale și de prevenire a săvârșirii de infracțiuni, deoarece utilizarea unor instrumente disproporționate poate conduce la efectul contrar – instaurarea justiției private. Aceste instrumente trebuie în permanență readaptate și corijate pentru a corespunde evoluțiilor din societate, fără a se pierde din vedere scopul pe care trebuie să-l realizeze – evitarea vendetei;

b) *Infractorul* este vizat prin aplicarea celei mai adecvate sancțiuni penale (în raport cu gravitatea faptei săvârșite și personalitatea sa) care să contribuie la reeducarea și reintegrarea

⁹ Costică Bulai, *Manual de drept penal, Partea generală*, Editura All, București, 1997, p. 51.

¹⁰ Michael Cavadino, James Dignan, *The Penal System. An introduction*, Sage Publications, London, 2007, p. 1.

¹¹ *Ibidem*, pp. 59-60.

¹² Cristina Rotaru, *Fundamentul pedepsei. Teorii moderne*, Editura C.H. Beck, București, 2006, pp. 343-354.

¹³ Michel Foucault, *A supraveghea și a pedepsi. Nașterea închisorii*, Paralela 45, Pitești, 2005, p. 29.

¹⁴ Cristina Rotaru, *op.cit.*, pp. 343-354.

lui socială, la combaterea recidivei; în acest caz au preeminență obiectivele prevenției speciale.

Remarcăm faptul că art. 23 din Constituția României din 1991 (revizuită în 2003) stabilește trei reguli fundamentale: a) prezumția de nevinovăție (art. 23 alin.11: „Până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești de condamnare, persoana este considerată nevinovată”); b) legalitatea pedepsei (art.23 alin.12: „Nicio pedeapsă nu poate fi stabilită sau aplicată decât în condițiile și în temeiul legii”); c) imposibilitatea de a prevedea prin lege sau de a aplica sancțiuni privative de libertate în alte domenii decât cel penal (art.23 alin.13: „Sancțiunea privativă de libertate nu poate fi decât de natură penală”)¹⁵. În concordanță cu principiul legalității pedepsei, principiul personalității răspunderii penale (care „conține regula că atât obligația decurgând dintr-o normă de drept penal de a avea o anumită conduită, cât și răspunderea decurgând din nerespectarea unei astfel de obligații, au caracter personal”¹⁶) constituie o garanție a libertății persoanei; „la stabilirea răspunderii penale trebuie să se țină seama de condiția umană, iar mijloacele de apărare socială trebuie să corespundă acestei condiții, să servească la transformarea și resocializarea individului infractor”¹⁷.

Din această perspectivă, conform art. 52 alin. 2 din Codul penal român actual, executarea pedepsei nu trebuie să se cauzeze suferințe fizice sau să se înjosească persoana condamnatului; dispozițiile Codului penal sunt în consens cu prevederile cuprinse în: a) instrumente internaționale: Ansamblul de principii pentru protecția tuturor persoanelor supuse oricărei forme de detenție sau încarcerare (adoptat de Adunarea Generală a O.N.U. prin Rezoluția nr. 43/173 din 9 decembrie 1988); b) instrumente regionale: Convenția Europeană a Drepturilor Omului (art.3: „Nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante”); Convenția europeană privind prevenirea torturii și tratamentelor sau pedepselor inumane ori degradante (adoptată de Consiliul Europei în 1987 și intrată în vigoare în 1989; ratificată de România prin Legea nr. 80/1994), convenție care prevede instituirea Comitetului European pentru Prevenirea Torturii – organism autorizat a vizita orice loc aflat sub jurisdicție națională, în care persoanele sunt private de libertate de către o autoritate publică (art. 2), precum și obligația statelor de a asigura Comitetului facilități pentru îndeplinirea sarcinilor sale (art.8).

În cazul pedepsei cu închisoarea este relevantă analiza unor aspecte precum: cauzele care determină ca închisoarea să fie un mediu criminogen și de desocializare pentru cei condamnați; condițiile de trai în penitenciare (necesitatea unor condiții decente de trai și a unui climat apropiat de cel al vieții în libertate); cooptarea celor condamnați la participarea la programe de resocializare, de asistență și consiliere, de educație și formare profesională; recurgerea la sancțiuni alternative (substitutivi ai închisorii) în cazul infracțiunilor cu un risc social redus.

În conformitate cu prevederile Recomandării nr. R(92) 16 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei referitoare la Regulile europene privind sancțiunile și măsurile comunitare, corelate cu cele ale Convenției Europene a Drepturilor Omului și ale

¹⁵ Mihai Constantinescu, Antonie Iorgovan, Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu, *Constituția României revizuită. Comentarii și explicații*, Editura All Beck, București, 2004, pp. 38-40.

¹⁶ Costică Bulai, *op.cit.*, p. 52.

¹⁷ *Ibidem*.

instrumentelor internaționale acceptate de către statele membre ale Consiliului Europei (Declarația universală a drepturilor omului din 1948 și Pactul Internațional privind drepturile civile și politice din 1966), este necesar să se țină seama de următoarele cerințe: 1. asigurarea respectării drepturilor fundamentale ale infractorilor care execută sancțiuni și măsuri comunitare și ale familiilor acestora; 2. aplicarea acestor sancțiuni și măsuri comunitare, precum și executarea lor nu trebuie să genereze nici un risc de restrângere a acestor drepturi și nici să ducă la abuzuri; 3. o permanentă preocupare pentru individualizare, pentru realizarea unei corespondențe între gravitatea infracțiunii și reacția pe care aceasta o produce în plan penal, ținându-se cont de personalitatea delincventului; 4. aplicarea și executarea unor sancțiuni și măsuri comunitare adecvate, urmărindu-se evitarea efectelor negative ale detenției (de exemplu, activitatea de supraveghere desfășurată de serviciile de probațiune se realizează, în mediul liber, în societate și numai cu privire la infractori în sarcina cărora au fost instituite obligații în urma unui proces penal; spre deosebire de activitatea de supraveghere, alte activități specifice probațiunii pot fi desfășurate atât în societate, cât și în mediul penitenciar, cum este cazul activităților de asistență și consiliere a victimelor infracțiunilor, respectiv a infractorilor)¹⁸.

c) *Victima*, în unele situații va încerca „să completeze activitatea represivă a statului” și va recurge la forme de justiție privată (în situația în care pedeapsa, „ca sublimare a răzbunării private”, nu poate răspunde nevoilor de justiție ale victimei); pentru a evita dubla victimizare, cea din momentul săvârșirii faptei și cea din timpul procesului penal, ar trebui să se acorde mai multă atenție victimei pe parcursul desfășurării procedurii penale; în soluționarea conflictului, victima se poate implica activ în procedura reparației și concilierii (procedura medierii) la care se poate recurge în cazul infracțiunilor cu un risc social redus¹⁹.

d) *Societatea*, al cărei interes este acela de „a menține criminalitatea între niște limite rezonabile”, pune accentul pe prevenția generală, în contextul necesității apărării valorilor sociale; scala pedepsei trebuie să fie echilibrată, iar limitele speciale prevăzute pentru fiecare infracțiune să fie capabile să descurajeze o eventuală înclinație spre comiterea acesteia: la fixarea acestor limite trebuie să se aibă în vedere nu doar prevenția generală negativă (forța de intimidare a pedepsei prevăzute de lege), ci faptul că aceste limite trebuie să fie funcționale în momentul individualizării judiciare, astfel încât să nu ducă la aplicarea unor pedepse disproporționate în raport cu gravitatea faptelor comise și personalitatea infractorului (individualizare flexibilă)²⁰.

Semnificativ este faptul că mecanismele punitive trebuie „să acționeze nu doar asupra infracțiunilor, ci și asupra indivizilor; nu doar asupra a ceea ce aceștia au făcut, ci și asupra a ceea ce ei sunt, vor fi, pot să fie. (...) Metodele punitive trebuie analizate nu ca simple consecințe ale unor reguli de drept ori ca indicatori de structuri sociale, ci ca tehnici dotate cu

¹⁸ Pavel Abraham, Victor Nicolăescu, Ștefăniță Bogdan Iașnic, *Introducere în probațiune. Supraveghere asistență și consiliere a infractorilor condamnați la sancțiuni neprivative de libertate*, Editura Național, București, 2001, p. 94.

¹⁹ Cristina Rotaru, *op.cit.*, pp. 343-354.

²⁰ *Ibidem*.

propria lor specificitate în câmpul mai general al celorlalte procedee de putere; să plasăm tehnologia puterii la originea atât a umanizării penalității, cât și a cunoașterii omului”²¹.

Așa după cum se remarcă în literatura de specialitate, orice măsură de prevenire și combatere a criminalității trebuie elaborată și aplicată în concordanță cu un principiu fundamental al statelor democratice, și anume, garantarea respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Convenția Europeană a Drepturilor Omului (ratificată de România prin Legea nr. 30/1994) „consacră o serie de principii, de largă inspirație umanistă, de natură să creeze un cadru juridic adecvat dezvoltării personalității umane și a ocrotirii acesteia, împotriva oricăror abuzuri ale autorității.(...)Dacă respectarea drepturilor omului trebuie să constituie obiectivul central al oricărei reforme penale, acesta înseamnă că prima grijă a statelor membre ale Consiliului Europei în procesul de reformă este aceea de a situa legislația lor penală la nivelul cerințelor Convenției Europene a Drepturilor Omului, dispozițiile Convenției devenind la rândul lor standarde europene pentru legislațiile naționale”²².

Abordarea în doctrină a aspectelor specifice ale dreptului la un proces echitabil²³ relevă că dreptul la un proces echitabil, reglementat de art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, reprezintă o garanție procesuală a drepturilor și libertăților persoanei în fața instanțelor de judecată, constituind una din premisele asigurării preeminenței dreptului într-o societate democratică. În literatura de specialitate se subliniază necesitatea ca procesul penal să se desfășoare după o procedură cât mai simplă și precis reglementată, de natură să asigure părților drepturile și garanțiile procesuale necesare stabilirii adevărului și justei soluționări a cauzei²⁴, precum și ca organele judiciare să intervină activ și imparțial în tot cursul procesului penal²⁵. Articolul 6 parag. 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului impune judecarea în mod echitabil și într-un termen rezonabil a cauzei sale, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî. Acest paragraf prevede ca și garanții ale dreptului la un proces echitabil²⁶: a) dreptul la o instanță, instituită prin lege, independentă și imparțială; b) publicitatea procesului; c) dreptul de a fi judecat într-un termen rezonabil; d) principiul egalității armelor; e) principiul contradictorialității; f) dreptul acuzatului de a păstra tăcerea și de a nu se autoincrimina; g) obligația motivării hotărârilor de către instanțe.

Referitor la aplicabilitatea art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului în materia drepturilor victimelor infracțiunilor, în doctrină s-a subliniat ideea că, de regulă, de garanțiile dreptului la un proces echitabil beneficiază persoana acuzată de săvârșirea unei infracțiuni; extinderea aplicării acestor garanții și la victimele infracțiunilor a fost posibilă pe două căi: a) legislativă: „legislația procesual penală a lărgit sfera aplicabilității drepturilor

²¹ Michel Foucault, *op.cit.*, pp. 24,30.

²² George Antoniu (coord.), *Reforma legislației penale*, Editura Academiei Române, București, 2003, pp. 281-282.

²³ Ovidiu Predescu, Mihail Udroui, *Convenția europeană a drepturilor omului și dreptului procesual penal român*, Editura All Beck, București, 2007, pp. 258-260; Radu Chiriță, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații*, vol. I, Editura C.H.Beck, București, 2007, p. 233; George Antoniu (coord.), *Reforma legislației penale*, Editura Academiei Române, București, 2003, pp. 281-282.

²⁴ George Antoniu (coord.), *op.cit.*, pp. 285-286.

²⁵ Vintilă Dongoroz, *Explicații teoretice ale Codului de procedură penală român*, vol.I, Editura Academiei, București, 2003, pp. 28-29.

²⁶ Ovidiu Predescu, Mihail Udroui, *op.cit.*, p. 259.

garantate de art. 6 parag. 1, oferind și persoanei vătămate prin săvârșirea unei infracțiuni (victimei), constituite parte vătămată sau parte civilă în cadrul procesului penal, garanțiile procedurale din acest paragraf: accesul la justiție, dreptul la apărare, independența și imparțialitatea instanței, dreptul la judecată într-un termen rezonabil, publicitatea și contradictorialitatea procesului penal, egalitatea armelor”; b) jurisprudențială: „în jurisprudența sa, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a reținut că și victimele infracțiunilor pot beneficia de aplicarea art. 6 parag. 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, însă numai în cazul în care acestea se constituie parte civilă în cadrul procesului penal, sub aspectul acțiunii civile”²⁷.

Remarcăm faptul că prevederile Convenției Europene a Drepturilor Omului (art.6) sunt în concordanță cu prevederi cuprinse în instrumente internaționale, de exemplu cu cele ale Convenției Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate (adoptată la New York la 15 noiembrie 2000, ratificată de România prin Legea nr.565 din 16 octombrie 2002) referitoare la necesitatea protecției martorilor și acordării de asistență și protecție victimelor în cazul criminalității organizate transnaționale²⁸:

a) Protecția martorilor (art. 24): Așa după cum se menționează în paragraful 4, „dispozițiile prezentului articol se aplică de asemenea victimelor, când acestea sunt martori”. În acest sens sunt semnificative aspectele reglementate de parag. 1-3: 1. Fiecare stat parte ia, în limita mijloacelor de care dispune, măsuri corespunzătoare pentru a asigura o protecție eficace (împotriva eventualelor acte de represalii sau acte de intimidare) a martorilor care, în cadrul procedurii penale, depun mărturie privind infracțiunile prevăzute de prezenta convenție și, în caz de nevoie, a părinților lor și a altor persoane apropiate; 2. Măsurile avute în vedere la paragraful 1 al prezentului articol, fără prejudicierea drepturilor pârâtului (inclusiv a dreptului la un proces echitabil), pot consta mai ales în: a) stabilirea, pentru protecția fizică a acestor persoane, a unor proceduri de a li se oferi un nou domiciliu și de a li se permite, în caz de nevoie, ca informațiile privind identitatea lor și locul unde se află să nu fie dezvăluite sau ca dezvăluirea lor să fie limitată; b) prevederea unor reguli de probațiune care să permită martorilor să depună mărturie într-un mod care să le garanteze securitatea (în special să fie autorizați să depună mărturie recurgând la tehnici de comunicare cum sunt înregistrările video sau alte mijloace adecvate); 3. Statele părți au în vedere să încheie acorduri în vederea stabilirii unui nou domiciliu persoanelor menționate la paragraful 1 al prezentului articol.

b) Acordarea de asistență și protecție victimelor infracțiunilor (art.25): 1. Fiecare stat parte ia, în limita mijloacelor de care dispune, măsuri corespunzătoare pentru acordarea de asistență și protecție victimelor infracțiunilor prevăzute de prezenta convenție, îndeosebi în caz de amenințare cu represalii sau de intimidare. 2. Fiecare stat parte stabilește proceduri corespunzătoare pentru a permite victimelor unor infracțiuni prevăzute de prezenta convenție să obțină reparații. 3. Fiecare stat parte, sub rezerva dreptului său intern, face în așa fel încât drepturile și interesele victimelor să fie protejate și să fie luate în considerare în stadiile

²⁷ *Ibidem*, pp. 276-280.

²⁸ Antonietta Confalonieri, “Il ruolo della vittima e la sua tutela”, în Elisabetta Rosi (a cura di), *Criminalità organizzata transnazionale e sistema penale italiano. La Convenzione ONU di Palermo*, IPSOA, 2007, pp. 294-296.

corespunzătoare ale procedurii penale declanșate împotriva autorilor infracțiunilor, într-un mod care să nu aducă prejudicii dreptului la un proces echitabil.

Preocupările pentru abordarea problematicii legate de drepturile victimelor infracțiunilor prevăzute de Convenția Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate au ca premisă includerea acestor victime în categoria „persoanelor vulnerabile la acțiunea acestei criminalități”; conform art. 31 programele de prevenție a criminalității transnaționale organizate (proiecte internaționale pentru prevenirea criminalității transnaționale organizate, la care participă statele părți) au ca obiectiv reducerea „factorilor care marginalizează persoanele și grupurile sociale, vulnerabile la acțiunea acestei criminalități”; de asemenea, art.31 parag. 7 precizează că statele părți colaborează, după caz, între ele și cu organizațiile regionale și internaționale competente în vederea promovării și luării măsurilor prevăzute în prezentul articol:

1. să elaboreze și să evalueze proiectele naționale, precum și să pună în practică și să promoveze cele mai bune practici și politici pentru prevenirea criminalității transnaționale organizate;

2. să reducă, conform principiilor fundamentale ale dreptului lor intern prin măsuri legislative, administrative sau alte măsuri adecvate, posibilitățile actuale sau viitoare ale grupurilor infracționale organizate de a participa la activitatea pieței ilicite utilizând produsul infracțiunii. Aceste măsuri ar trebui să fie axate pe: a) întărirea cooperării între serviciile de investigații și de reprimare sau între procurori și entitățile private interesate, mai ales în industrie; b) promovarea elaborării de norme și proceduri care să apere integritatea entităților publice și entităților private interesate, precum și a codurilor de deontologie pentru profesiunile respective, îndeosebi cele de jurist, notar, consilier fiscal și contabil; c) prevenirea folosirii improprii de către grupurile infracționale organizate a procedurilor de cerere de ofertă organizate de autoritățile publice, precum și subvențiile și licențele acordate de autoritățile publice pentru o activitate comercială; d) prevenirea folosirii improprii de către grupurile infracționale organizate a persoanelor juridice; aceste măsuri ar putea include: (i) stabilirea de registre publice ale persoanelor juridice și fizice implicate în înființarea, gestionarea și finanțarea persoanelor juridice; (ii) posibilitatea de a decădea din dreptul de a conduce persoane juridice pe teritoriul lor, pe o perioadă rezonabilă, persoanelor recunoscute ca vinovate de săvârșirea infracțiunilor prevăzute de prezenta convenție, prin decizii judiciare sau prin orice mijloace adecvate; (iii) stabilirea de registre naționale ale persoanelor decăzute din dreptul de a conduce persoane juridice; și (iv) schimbul de informații conținute în registrele menționate la pct. (i) și (iii) ale prezentului alineat cu autoritățile competente ale altor state părți;

3. să promoveze reintegrarea în societate a persoanelor recunoscute ca vinovate de infracțiunile prevăzute de prezenta convenție;

4. să evalueze periodic instrumentele juridice și practicile administrative pertinente pentru a determina dacă ele conțin lacune permițând grupurilor infracționale organizate să le folosească într-un mod necorespunzător;

5. să sensibilizeze mai mult publicul asupra existenței, cauzelor și gravității criminalității transnaționale organizate și a amenințării pe care o reprezintă. Ele pot să o facă,

după cum se cuvine, prin intermediul mass-media și adoptând măsuri destinate să promoveze participarea publicului la activitățile de prevenire și de combatere;

6. să comunice secretarului general al Organizației Națiunilor Unite numele și adresa autorității sau autorităților abilitate să acorde ajutor altor state părți să ia măsuri de prevenire a criminalității transnaționale organizate.

La nivel național, reglementarea aspectelor care vizează protecția victimelor infracțiunilor s-a concretizat în adoptarea unor legi relevante, precum: Legea nr. 211/2004 privind unele măsuri pentru asigurarea protecției victimelor infracțiunilor (lege care a fost adoptată ținând seama de nevoile actuale de protecție ale victimelor infracțiunilor din România, precum și de principiile și standardele impuse de documentele europene în materie), Legea nr. 304/2005 (legea de ratificare a Convenției Consiliului Europei privind despăgubirea victimelor infracțiunilor de violență, adoptată la Strasbourg la 24 noiembrie 1983 și intrată în vigoare la data de 31 octombrie 2005) .

Legea nr. 211/2004 privind unele măsuri pentru asigurarea protecției victimelor infracțiunilor instituie patru categorii de măsuri care vizează: informarea victimelor infracțiunilor cu privire la drepturile lor; consilierea psihologică; asistența juridică gratuită; compensația financiară acordată de către stat victimelor unor infracțiuni²⁹. Art. 4 din Legea nr. 211/2004 prevede că procurorii, ofițerii și agenții de poliție au obligația de a încunoștința victimele infracțiunilor cu privire la: a) serviciile și organizațiile care asigură consiliere psihologică sau orice alte forme de asistență a victimei, în funcție de necesitățile acesteia; b) organul de urmărire penală la care pot face plângere; c) dreptul la asistență juridică și instituția unde se pot adresa pentru exercitarea acestui drept; d) condițiile și procedura pentru acordarea asistenței juridice gratuite; e) drepturile procesuale ale persoanei vătămate; f) condițiile și procedura pentru a beneficia de dispozițiile art. 86 (1), 86 (2), 86 (4), 86 (5) din Codul de procedură penală, precum și dispozițiile Legii nr. 682/2002 privind protecția martorilor, condițiile și procedura pentru acordarea compensațiilor financiare de către stat. Informațiile sunt aduse la cunoștință victimei în scris sau verbal, într-o limbă pe care aceasta o înțelege, de către procurorul, ofițerul sau agentul de poliție la care victima se prezintă. Îndeplinirea acestei obligații se consemnează într-un proces-verbal, care se înregistrează la instituția din care face parte procurorul, ofițerul sau agentul de poliție la care se prezintă victima.

Remarcăm faptul că observația formulată în doctrină, conform căreia „în special, în cazul infracțiunilor de trafic de persoane, audierea ar trebui efectuată de un reprezentant al organelor de urmărire penală de același sex cu victima, cu asigurarea consilierii psihologice, în vederea evitării victimizării secundare”³⁰ este în concordanță cu prevederile art. 30 din Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane (2005), care precizează că, în conformitate cu art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, fiecare stat va adopta acele măsuri legislative sau alte măsuri necesare pentru a garanta în cursul procedurii penale: a) protecția vieții private a victimelor, și dacă este cazul, a identității

²⁹ Pavel Abraham, Daniela Nicolăescu, *op.cit.*, pp. 16-23, 168.

³⁰ Mihai Adrian Hotca, *Protecția victimelor. Elemente de victimologie*, Editura C.H. Beck, București, 2006, pp. 278-279.

acestora; b) siguranța victimelor și protecția împotriva intimidării, în conformitate cu condițiile prevăzute de dreptul intern.

Așa după cum se susține în doctrină, politica penală legislativă de „afirmare a drepturilor pentru victime” presupune o receptare pozitivă atât din partea corpului judiciar, cât și din partea corpului social – prin intermediul asociațiilor de ajutor a victimelor; ceea ce relevă un aspect important: aceasta este o politică penală de „participare societală” – reflectarea a ceea ce dreptul la siguranță consacrat în art. 5 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului antrenează pentru stat, și anume, obligații, chiar și în ceea ce privește despăgubirea victimelor infracțiunilor³¹. De asemenea, exigența apărării drepturilor victimelor infracțiunilor, configurată în cadrul politicii penale judiciare, este corelată cu o caracteristică a puterii judecătorești, sugestiv formulată de Michel Foucault: „Trebuie să dispună, pentru a putea lua apărarea tuturor indivizilor și a tuturor drepturilor, de o astfel de forță care, atotputernică în a apăra și a proteja, să devină absolut lipsită de putere din clipa în care, schimbându-i-se destinația, s-ar încerca folosirea ei pentru a oprima”³².

³¹ Christine Lazerges, *op.cit.*, pp.55-83.

³² Michel Foucault, *op.cit.*, p. 104.